

نیازسنجی آموزش مهارت‌های عمومی (بین رشته‌ای) به کارآموزان قضایی در نظام قضایی ایران
شیما شبانی^۱ - علیرضا چناری^۲ - کوروش پارسا^۳
تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۶/۲۵ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۷/۲۸

چکیده:

هدف این پژوهش بررسی این موضوع است که آیا اضافه شدن آموزش موضوعات بین رشته‌ای (مهارت عمومی) به دوره کارآموزی قضایی از نظر کارآموزان قضایی نیاز محسوب می‌شود؟ جامعه آماری این پژوهش شامل دوره‌های کارآموزی شماره ۱۹۴، ۲۰۳، ۲۰۲، ۲۰۰ دادرسی تهران و دوره ۸۹ قم است که از تمام کارآموزان این دو دهه نظر سنجی شده است. طبق نتایج بدست آمده تمامی افراد شرکت کننده در نظر سنجی آموزش این مهارت‌ها را در دوره کارآموزی قضایی برای کلیه مناسب قضایی لازم و ضروری دانستند. از مقام شامخ قاضی در سطح جامعه انتظار می‌رود کارآموزی در برنامه کاری گنجانده شود. از جمله این موارد می‌توان به فن سخنوری، مشورت و نحوه ارتباط با همکاران و مسئولان قضائی، آشنایی با امور روانشناسی و روانکاو، مطالعات و ملاحظات اجتماعی (جامعه شناسی اشاره نمود و انسان شناسی)، مدیریت خشم و استرس، کارگاه خلاقیت و نوآوری، چگونگی اداره جلسات، مدیریت قضایی و رابطه قوه قضائیه با مطبوعات و....

واژگان کلیدی: کارآموزی قضایی، مهارت عمومی (بین رشته ای)، نظام قضایی ایران، مناصب قضایی

^۱ - دانشجوی دکتری، مدیریت آموزشی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
m.shabany1392@gmail.com

^۲ - استادیار و عضو هیئت علمی، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران: نویسنده مسئول
chenari4520@iran.ir

^۳ - استادیار و عضو هیئت علمی، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
koroushparsa@yahoo.com

مقدمه:

موضوع توجه به شخصیت و ویژگی‌های شخصیتی در قاضی، علاوه بر اینکه مورد توجه و توصیه پیشوایان دینی ما قرار دارد، در همه جای دنیا نیز عقلاً بر اهمیت ویژگی‌های شخصیتی یک قاضی مانند شجاعت، صبوری، تحمل، وسعت نظر و دید، بی‌طرفی، سلامت نفس، نبود انحرافات اخلاقی و اختلالات روحی و شخصیتی تاکید و توجه دارند. به نظر می‌رسد اگر هم تا به حال چنین مواردی را مورد توجه قرار ندادیم، کوتاهی کرده‌ایم و حتماً در بدو ورود باید این ملاحظات شخصیتی صورت گیرد. (ابراهیمیان، ۱۳۹۶: ۸)

قاضی، ماشین اجرای قانونی نیست و باید قوانین را با توجه به اوضاع و احوال دعاوی و طرفین و نیازهای اجتماعی تطبیق دهد و راه حلی را اعمال کند که لازمه اجرای عدالت است. در مواقعی که لازم به نظر می‌رسد با تفسیر مدیرانه و روشن بینانه خود، قوانین را جهت عدالت تعدیل و اصلاح کند. این ابزار حتی در قوانین و نظام حقوقی دیده شده است؛ به طور مثال در مورد اعمال مجازات، قاضی اختیارات بسیار وسیعی دارد و می‌تواند با توجه به ملاحظات و منافع اجتماعی و فرد متهم، مجازات را تعیین و تعدیل نماید. در مواردی که قانون مبهم به نظر می‌رسد یا اساساً قانونی وجود ندارد، حکم قضیه را از دیگر منابع استخراج و اعمال کند؛ رویه قضایی قضات به عنوان منبع تفسیر و الهام مقررات، از عمده ترین منابع حقوق به شمار می‌رود و در مورد وحدت رویه دیوانعالی کشور در تفاسیر و احکامی که بیان می‌کند برای همگان الزام آور است. در دعاوی و موضوعاتی که بازتاب اجتماعی و سیاسی دارد، معمولاً قاضی امکان عملکردهای متفاوتی را دارد و انتظار می‌رود که با لحاظ مبانی انسانی و عدالت و نیز مسایل اجتماعی متفاوت عمل نماید. (بابایی، ۱۳۸۲: ۲۷۵)

مقام شامخ قضایی و حساسیت آن ایجاب می‌کند که قاضی با علوم و فنون دیگری غیر از حقوق و فن اعمال قانون نیز آشنا بوده و با بصیرت کامل در مسائل اجتماعی و انسانی عمل کند. در واقع قاضی یکی از اصلی‌ترین بازیگران صحنه جامعه است و نحوه عملکرد او تاثیر بسزایی در زندگی افراد، مسائل کلی اجتماعی و سیاسی خواهد داشت. این امور ایجاب می‌کند که قاضی با علوم و فنونی که برای پاسخگویی صحیح به این انتظارات و تاثیرات لازم است آشنا باشد. (همان: ۲۷۲)

در کنار دانش حقوقی و غیر حقوقی، قضات و دادستان‌های شاغل، به طیف گسترده‌ای از مهارت‌های روش شناختی، جامعه شناختی و روان شناختی نیاز داشته، تا قادر به ایفای نقش خود،

به صورت شایسته و صحیحی باشند. این مهارت‌ها در کلمه اخیراً ابداع شده "هنر قضاوت"^۱ خلاصه می‌شوند. بنابراین آموزش مهارت‌های میان فردی، می‌بایست در هر برنامه آموزش قضایی، از جایگاه والا و حساسی برخوردار باشد. (پورکریمی، ۱۳۹۶: ۴۴)

در مصاحبه با صاحب منصبان انتظامی قضات و نیز قضات قدیمی یکی از نکاتی که مکرراً به آن اشاره شده عدم آشنایی قضات جوان با مسایل و ظرایف رفتار و اخلاق قضاء و بعضاً رفتار نامناسب ایشان هم در مسایل اجتماعی و هم در رفتارهای فردی داخل و خارج دادگاه بوده است، که موجب خدشه به حیثیت قاضی و عدلیه در محل شده است. آموزش در این باره می‌تواند موجب رفع بسیاری از این مشکلات شده و پختگی در رفتار و ارتباطات قاضی در برخورد با مسائل روز دادگاه و نیز زندگی خارج از دادگاه را ایجاد نماید. به نظر می‌رسد در برنامه کار-آموزی فعلی قضات ایرانی توجهی آن چنانکه در خور این مقام شامخ است به این امور نشده و بسیاری از موارد، در شمار آموزش قضات قرار ندارد. در حالی که این ضعف سبب خدشه دار شدن کیفیت کار قاضی و دادگاه می‌شود. در این مقاله به بررسی تاثیر و نیاز به آموزش‌های عمومی (بین رشته‌ای) از نظر کارآموزان قضایی پرداخته می‌شود. لذا ضرورت اضافه شدن آموزش‌هایی با عنوان "آموزش‌های عمومی مشترک (بین رشته‌ای)" یا به عبارتی "هنر قضاوت" بررسی خواهد شد.

بررسی نیاز به آموزش‌های بین رشته‌ای در شبکه آموزش قضایی اروپا

شبکه آموزش قضایی اروپایی، که به اختصار^۲ EJTJN نام گذاری شده است، از آغاز فعالیت دارای اختیارات وسیعی برای آموزش مدرسان قضایی بوده است. صرف نظر از وجود فرهنگ-های مختلف قضایی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا، آموزش قضایی به منزله آموزش قضات و دادستان‌ها، مورد توافق کلیه اعضا بوده و درکی مشترک در این خصوص که آموزش قضایی،

^۱ - حتی بعضی مواقع از کلمه "هنر دادستانی" در توصیف مهارت‌های خاص نیز، استفاده می‌شود.

^۲ - European Judicial Training Network (EJTJN)

شبکه آموزش قضایی اروپایی، بنیانگذار و مروج اصلی آموزش و تبادل دانش در قوه قضائیه اروپا می‌باشد و نمایندگی منافع بیش از ۱۲۰۰۰۰ قاضی، دادستان و مدرس قضایی در سراسر اروپا را به عهده دارد. این شبکه در سال ۲۰۰۰ تاسیس گردیده است و زمینه‌های مورد توجه و علاقه آن مربوط به اتحادیه اروپا، قوانین مدنی، کیفری، تجاری و آموزش مسائل اجتماعی و زبان شناسی می‌باشد. چشم انداز EJTJN مورد نظر در ارتباط با ترویج فرهنگ مشترک حقوق قضایی اروپا می‌باشد. EJTJN توسعه آموزش‌های استاندارد و برنامه درسی، هماهنگ نمودن تبادلات برنامه‌های آموزش قضایی، ترویج خبرگی قضایی و توسعه همکاری مابین موسسات آموزش قضایی در اتحادیه اروپا را مد نظر دارد.

شامل آموزش اولیه قضات و دادستان‌های تازه منصوب شده و آموزش ضمن خدمت برای قضات و دادستان‌های مجرب و در حال انجام وظیفه می‌باشد، وجود دارد. در نهایت به عنوان یک شرط لازم و به عنوان یک واقعیت، این توافق به عمل آمد که "آموزش قضایی" نه تنها شامل دانش حقوقی و قضایی است، بلکه تمامی انواع دانش (علوم بین رشته‌ای و چند رشته‌ای) را نیز، در ارتباط با توانایی‌ها و مهارت‌هایی که یک قاضی و یا یک دادستان مجرب و موجه، به منظور ایفای بهینه وظایف خود می‌بایست دارا باشد، را در بر می‌گیرد. (پورکریمی، ۱۳۹۶: ۴۰)

EJTN نیازهای آموزشی را به موارد ذیل تقسیم کرده است:

۱- آموزش برای قضات و دادستان‌های تازه منصوب شده.

برنامه آموزش می‌بایست منعکس کننده حرفه و شغل باشد. بر اساس معیارهای انتخاب شده برای تبدیل کارآموز قضایی به قاضی و یا دادستان، برنامه آموزشی می‌تواند از پیش تعیین شده باشد.

۲- آموزش‌های مرتبط با قانون

آموزش در موضوعات قانون محور مهم است و همیشه هم برای قضات و دادستان‌ها با اهمیت باقی می‌ماند. دانش حقوقی در واقع هسته مرکزی فعالیت روزانه قضات و دادستان‌ها می‌باشد. (همان: ۴۲)

۳- آموزش میان رشته‌ای و چند رشته‌ای

این گمان که قضات و دادستان‌ها، تصمیمات خود را صرفاً بر اساس استدلالات قضایی اتخاذ می‌کنند، تصویری اشتباه است. کاربرد قانون برای جامعه محوریت داشته و همواره در معرض چالش‌ها و مسائل اجتماعی، اقتصادی سیاسی و عملی، بوده است. چند مثال:

قضات و دادستان‌های کیفری، قضات سرپرستی و قضات امنیت اجتماعی، در واقع می‌بایست، دارای دانش پایه در علوم پزشکی و روان پزشکی قانونی باشند.

در بعضی موارد مابین تصمیم صحیح قانونی و تصمیم اخلاقی، تناقض آشکاری به وجود می‌آید. مراد شایسته و عاری از تعصب قاضی در جلسه دادگاه با مراجعین خود در جوامع مدرن چند فرهنگی، نیازمند آموزش و مطالعه قضات و دادستان‌ها درباره پیشینه مذهبی و فرهنگی آن جامعه در کنار روند نوعی تصمیم گیری است، تا بدین وسیله آنان را به اجتناب از درک نادرست و غرض ورزی، قادر سازد. تمامی موارد مذکور، تخصیص سهمی مناسب از رشته‌های مختلف

علمی و علوم بین رشته‌ای در برنامه درسی آموزش قضایی را، یک پیش نیاز قطعی نموده است. بهره بردن از دست اندرکاران مختلف قضایی و افراد حرفه‌ای غیر قضایی، به عنوان مدرس و استاد، به منظور برپا کردن آموزش قضایی تاکید بر ایجاد سطوح مشترک مابین حقوق و دیگر رشته‌های علمی را به اثبات رسانده است. (پورکریمی، ۱۳۶۹: ۴۳)

۴- آموزش‌های مهارت محور تعالی (مهارت غیر قضایی)

در کنار دانش حقوقی و غیر حقوقی قضات و دادستان‌های شاغل، به طیف گسترده‌ای از مهارت‌های روش شناختی، جامعه شناختی و روان شناختی نیاز داشته، تا قادر به ایفای نقش خود به صورت شایسته و صحیح باشند. این مهارت‌ها در کلمه اخیراً ابداع شده "هنر قضاوت" خلاصه می شوند. (همان: ۴۴)

۵- آموزش قانون اروپایی

۶- آموزش رهبری و مدیریت

تحصیلات حقوقی و آموزش بدوی قضات و دادستان‌ها، به طور خاص تصمیم گیری‌های قضایی آنها را پوشش می دهد. اما در قوه قضائیه نوین، قضات و دادستان‌ها در موقعیت مدیریتی، می- بایست طیف وسیعی از وظایف مدیریتی را نیز به انجام رسانند و صرف نظر از جزئیات، این واقعیت در خصوص هر ۲۸ کشور اتحادیه اروپا، صدق می کند. وظایف مدیریتی به عنوان مثال شامل موارد ذیل می باشد:

- اداره حساب درآمد و خرج، ترویج رشد حرفه‌ای، تعیین پیشرفت شغلی قضات، دادستان ها و کارکنان آنها (از طریق مصاحبه‌های اداری ساختار، ارزیابی منظم کارکنان و امثالهم).

- پیاده سازی تغییرات عمیق در ساختار دادگاه و دادسرا و نظایر آن.
در نتیجه، یک برنامه خوب آموزش قضایی، مشتمل بر مجموعه‌ای از برنامه آموزشی رهبری و مدیریتی می باشد. (پورکریمی، ۱۳۹۶: ۴۶)

- بررسی نمونه‌های الهام بخش آموزش بین رشته‌ای برای قضات در کشورهای دیگر بر اساس گزارش سل ۲۰۱۴ کمیسیون اروپایی ارزیابی کارآمدی نظام قضایی.

بیشتر آموزش‌های حقوقی اکنون به سمت طراحی روش‌های میان رشته‌ای می رود (اقتصاد، پزشکی، روانشناسی و غیره) تا اجزای هسته‌ای برنامه‌ها را برجسته کرده و با توجه به توصیه نامه شورای اروپا در خصوص آموزش حقوقی در سال ۲۰۱۰، چارچوب گسترده تر فرهنگی، اجتماعی اقتصادی (در خصوص موضوعات) ارائه نماید.

نمونه الهام بخش: ترکیب رشته‌ها در آموزش قضایی (ایتالیا)

برنامه آموزشی در ایتالیا برای قضات با این رویکرد طراحی شده تا این آموزش‌ها حاوی تحلیل‌های عمیق از زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی موضوع باشد. این هدف در سرفصل‌های آموزشی مقدماتی گنجانده شده تا قضات و دادستان‌های جوان نسبت به زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی‌ای که در آن فعالیت قضایی می‌کنند، آگاهی یابند. منطق این رویکرد، که به طور مستقیم در راهنمای آموزش مقدماتی آمده، این است که از آموزش برای توسعه آگاهی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در میان نیروهای قضایی در عصری استفاده کند که به دلایلی برای نمونه: توسعه رسانه‌ها و رسانه‌های اجتماعی، تعدد فرهنگی و اخلاقی، بحران اقتصادی و رشد سریع در زمینه‌های علمی و پزشکی، اعمال قانون نمی‌تواند بدون توجه به دانش علوم اجتماعی و دیگر علوم مرتبط رخ دهد.

مرحله آموزشی شامل آماده کردن مواد و برپایی جلسه گفتگو بین قضات و دادستان‌های تازه استخدام شده و متخصصین رشته‌های مختلف (علوم اجتماعی مانند روانشناسی، روزنامه نگاری و متخصصین رسانه‌ها و فیلسوفان حقوق) است. موضوعات مربوط عبارتند از:

- تصویر قضات و نیروهای قضایی در جامعه
- ویژگی انتظارات اجتماعی از نظام قضایی
- مباحث سیاسی در خصوص اصلاح قضایی
- تاریخچه نظام قضایی
- وضعیت گروه‌های محروم در جامعه
- اخلاق قضایی

در برخی جلسات، گفتگوها همراه با پخش فیلم در خصوص وجوه مختلف نظام قضایی است که پس از آن توسط یک متخصص سینما تحلیل می‌شود. بخشی از آموزش، بازدید از نهادهای خارج سازمانی فعال در زمینه‌های اجتماعی است که فعالیت آنها با قوای قضایی در ارتباط است. این نهادها عبارتند از زندان‌ها، بانک ایتالیا (ناظر ارشد امور بانکی و مالی)، دفتر دادستانی کشور (نهاد مدعی عموم و نماینده و مشاور برخی نهادهای عمومی در دعاوی حقوقی). این بازدیدها از خدمات دستیاران قضایی و منشیان دادگاه‌ها و دادرها نیز انجام خواهد شد تا شرکت‌کنندگان از دید کسانی که با قضات و دادستان‌ها کار می‌کنند، دیدگاهی در خصوص نظام قضایی به دست آورند. در کل این طرح و برنامه، بازتاب‌های مثبتی از سوی شرکت

کنندگان و متخصصین آموزشی دریافت کرد که به ویژه بر این نکته تاکید داشتند که مواجهه شرکت کنندگان با دنیای واقعی خارجی، به نحوی نظام مند انجام شده است. به همین دلیل، قضا و دادستان‌ها در گام‌های نخست آموزش، درک عمیق تری از واقعیت مجازات‌ها، بحران مالی، مدیریت مالی و نظارت بر بانکها، دلایل واقعی و عمیق ناکارآمدی نظام قضایی، نتایج اجتماعی تعدد فرهنگی، فقر و تعدد اخلاقی به دست آورند. (موسسه اروپایی مدیریت عمومی). (عبداله زاده، ۱۳۹۷: ۸۸)

نمونه الهام بخش: آموزش رهبری و مدیریت در فرانسه

قضات در فرانسه باید پنج روز پیاپی در سال در دوره آموزش‌های مداوم شرکت کنند. آنها دروس خود را از دفترچه‌ای که سالیانه به این منظور چاپ می‌شود و هشت موضوع اصلی دارد انتخاب می‌کنند. یکی از موضوعات مربوط به اداره دادرسی و در بردارنده زیرفصل‌های زیر است:

- ابزارهای مدیریت (شامل تخصیص بودجه)
- مدیریت تغییر
- منابع انسانی و مدیریت خطر
- مدیریت فشار و استرس
- روش ارزیابی
- ارزیابی بهره‌وری
- تعاملات بین سیاست‌های قضایی و عمومی

این دروس برای همه قضات فرانسه، روی پایگاه انتخابی خود آنها در دسترس است. (کمیسون اروپا ۲۰۱۴) (همان: ۹۱)

بررسی نیاز به آموزش‌های بین رشته‌ای در ایران

رای و اقدامات قضایی از عوامل تاثیر بخش اجتماعی است. نحوه عملکرد قاضی در قالب پرونده‌های قضایی بازتاب وسیع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دارد. اجرای عدالت و اصلاح بخش عمده‌ای از ناهنجاری‌های اجتماعی که رسالت اساسی قضات را تشکیل می‌دهد، جزء با توجه وی به این رسالت عظیم و دقت در زمینه و اوضاع و احوالی که در آن به قضاوت می‌نشینند و آثار مثبت و منفی اجتماعی که می‌تواند از تصمیمات و عملکرد او ایجاد شود، حاصل

نخواهد شد. برای تحقق این مهم توجه قاضی باید از همان دوران کارآموزی قضایی و بالاخص کارآموزی علمی به این نکات جلب شود و در چارچوب‌های علمی مقتضیات جامعه ایران و ساختارها و حساسیت‌های آن آموخته شود. ولی همانطور که گفته شد این مهم (جامعه‌شناسی ایران) در کارآموزی‌های فعلی کاملاً غایب است.

در دعاوی کیفری قاضی باید از رفتارهای اصحاب دعوی و شهود و قراین مختلف به وقوع جرم و شخص مجرم پی ببرد و مجازات موثری را با توجه به شخصیت متهم و ملاحظات مختلف اجتماعی و روانی تعیین نماید. این تکالیف ایجاب می‌نماید که قاضی تا حد قابل قبولی به اصول روانشناسی افراد آشنا باشد. لذا یکی از علوم و تبحرهای لازمه قضاوت روانشناسی و انسان‌شناسی به نظر می‌رسد که از برنامه کارآموزی فعلی کاملاً غایب است. (بابایی، ۱۳۸۲: ۲۷۸)

عنوان درسی با نام مهارت‌های ارتباطی در دوره کارآموزی قضایی است که این درس فاقد درسنامه می‌باشد و مدرسان دوره سرفص‌های مشخصی برای تدریس این عنوان درسی را در اختیار ندارند، ضمن اینکه با توجه به مصاحبه از کارآموزان قضایی این عنوان درسی نیز در دوره‌های کارآموزی قضایی با نگاهی کم اهمیت نگریسته شده است. در این درس می‌توان انتظار اجتماعی از قضات و نحوه تنظیم روابط اجتماعی و ارتباطات روزمره آنها حتی در زندگی عادی همچنین لباس پوشیدن و مراودات آنها مطرح شود و توجه کارآموزان به مسائل مختلفی که در این روابط ممکن است پیش آید جلب شود.

در برنامه مباحث علمی دوره‌های کارآموزی قضایی، درسی با عنوان "آداب القضاء" پیش-بینی شده است این درس می‌تواند محل مناسبی برای جلب توجه کارآموزان به اخلاق قضایی و آموزش جنبه‌های مختلف امور غیر حقوقی کار قضایی باشد. انتظار می‌رود که در این درس به مسائل مختلفی مانند نحوه ارتباط قاضی با اصحاب دعوی، وکلای دادگستری، کارشناسان رسمی، نیروی انتظامی، دفتر دادگاه، دیگر مسئولین قضایی و نیز مسئولین شهر محل خدمت و مسائل و مشکلاتی که این باره به وجود می‌آید و نحوه برخورد قاضی با مسایل و حل مشکلات ارائه شود و کارآموزان از تجارب قضات با تجربه استفاده نمایند و موضوع را از منظرهای مختلف مورد بررسی قرار دهند. اما متأسفانه موضوع درس آداب القضاء در دوره‌های کارآموزی قضایی به این صورت مد نظر قرار نگرفته است و حتی درسنامه‌ای هم جهت تدریس اساتید در این زمینه تهیه نشده است و به نظر می‌رسد این درس که می‌تواند یک درس از دروس

ضروری غیر قضایی دوره کارآموزی محسوب شود یا از دروس مهارت‌های عمومی مشترک قضایی که لازمه تمامی مناصب قضایی است در دوره‌های کارآموزی قضایی فعلی با اهمیت تلقی نگردیده است.

اداره مناسب جلسات دادگاه، تحقیق از اصحاب دعوی و گواهان، اجرای قرارهای قضایی، ارائه کیفر خواست، ایجاب می‌نماید که قاضی با توانایی مناسب به ایراد سخن و اداره جلسه پردازند. توان سخنوری قاضی در این موارد نقش اساسی در موفقیت او و اجرای مناسب وظایف محوله بازی می‌کند و ضعف قاضی در این باره مشکل ساز خواهد بود. سخنوری فنی است که همه از آن برخوردار نیستند و آموزش می‌تواند موجب تقویت توانایی‌های قاضی و ایجاد تبحر شود. در برنامه آموزش قضاوت برخی کشورها توجه خاصی به امر شده است. قرار گرفتن آن در برنامه آموزشی قضاوت ایرانی می‌تواند نقش بسزایی در موفقیت قضاوت آینده داشته باشد. ولی در برنامه کارآموزی فعلی قضاوت ایرانی توجهی به این امر نشده و در شمار آموزش قضاوت قرار ندارد.

در حالی که رویه عمل در دادگاه‌های ما نشان می‌دهد که بسیاری از قضاوت در این باره ضعف دارند و این ضعف سبب خدشه دار شدن کیفیت کار قاضی و دادگاه می‌شود. لذا مناسب است که فن سخنوری در برنامه کار قضاوت آینده قرار گیرد. (دولت‌شاهی، ۱۳۹۶)

برای شکل‌گیری و تکمیل یک پرونده در دادگاه، علاوه بر قاضی افراد دیگری نیز فعالیت می‌نمایند که نقص و اشکال در کار هر یک از آنها موجب مشکلاتی در فرایند پرونده و قضاوت مطلوب می‌شود. سهم وکلای دادگستری، کارشناسان، پلیس و مراجع انتظامی در معمول پرونده‌ها و ادارات مختلفی همچون ثبت اسناد و املاک، ثبت احوال، جنگلداری و مراتع ... در برخی پرونده‌ها از اصلی‌ترین شرکت کنندگان در تشکیل و فرایند تحقیق و قضاوت به شمار می‌روند. قاضی به عنوان مدیر فرایند قضایی باید با مقتضیات و مشکلات هر یک از مشاغل فوق آشنا باشد و با توجه به آنها پرونده را به خوبی مدیریت کند. پس از سیر مراحل آماده سازی پرونده، بسیاری از افراد و مراجع فوق در مرحله اجرای حکم نیز نقش قابل توجهی بر عهده دارند. این مهم می‌تواند در قالب جلسات سخنرانی تدارک دیده شود تا در آنها صاحب نظران هر زمینه به بیان و تشریح مقتضیات و مشکلات فعالیت‌های خود در رابطه با دادگاه و پرونده‌های قضایی پردازند و تجارب خود را در مورد روال مطلوب و مشکلات ایجاد شده و طرق حل آنها در اختیار قضاوت قرار دهند. آشنایی قاضی با مقتضیات فعالیت‌ها و روال کار افراد در ارتباط با پرونده برای قضاوت صحیح و موثر الزامی است. دوره کارآموزی علمی موقعیت

مناسبتی برای آشنایی قضات آینده با این مسایل است. ولی متاسفانه این فعالیت نیز از برنامه کارآموزی علمی فعلی غایب است و در روال کارآموزی قضایی جایی برای انتقال این تجارب و شناخت مقتضیات فعالیت‌های مزبور پیش بینی نشده است. این امر یکی از نواقص برنامه تربیت قاضی می‌باشد.

علاوه بر آموزش فنون قضایی و قواعد حقوقی و علوم و ارتباطات مفید قضاوت، قاضی باید دارای توان مناسب تحقیق باشد تا در دعاوی که نزد او مطرح می‌شود یا در آنها طرف مشورت قرار می‌گیرد راه حل مناسبی را که در قوانین نوشته یا منابع معتبر نیامده است استخراج نماید. کارآموزی قضایی محل مناسبی برای آشنایی با روش‌های تحقیق و اعمال تحقیق در زمینه‌های مختلف قضایی است. در این دوره کارآموز باید طعم تحقیق را بچشد و مواردی را تمرین کرده و با مشکلات و نواقص خود را در این باره آشنا شود و از او رفع نقص شود. متاسفانه این مهم به شکلی که بتواند نیازهای قضات را رفع نماید در دوره کارآموزی قضایی مد نظر قرار نگرفته است. البته لازم به ذکر است که در دوره‌های اخیر مسئولین آموزش متوجه این نقیصه شده و در برنامه‌های کارآموزی قضایی انجام کار تحقیقی را که توسط هر کارآموز و تحت نظر استاد فن صورت می‌گیرد، پیش بینی نموده‌اند. در آیین نامه جدید نیز به این مهم پرداخته شده است. در معمول موارد تجزیه و تحلیل یک پرونده با اصول کار تحقیقی انطباق ندارد و تجزیه و تحلیل پرونده و تصمیمات صادره در آن در چارچوب کارگاهی می‌گنجد. در تمامی مراحل آموزش علمی و کارورزی، توجه و حساسیت کارآموزان به نقش و عملکرد افراد خارج از دستگاه قضایی که به نحو فعال در شکل‌گیری و پیشرفت دعاوی موثرند، و بالاخص وکلای دادگستری، جلب می‌شود. نقض دفاع، به خصوص در موضوعات جزائی، تشکیلات کانون وکلا و ارتباطات بین کانون و قضات، تکالیف و محدودیت‌های وکیل، موضوعات اساسی است که در آموزش قضات آینده مد نظر قرار می‌گیرد. قاضی باید با تکیه بر شناخت مسائل و واقعیات جامعه خود عمل کند (نیاز به آموزش جامعه‌شناسی و آشنایی با اقدام و فرهنگ‌های مختلف) و به نحوی وظیفه خود را انجام دهد که منطبق با مقتضیات اجتماعی باشد و از طرف مردم به عنوان امری منطبق بر عدالت و مقبول روبرو شود. مشخصاً تصمیمات قضایی در مسایل مختلف خانوادگی، اقتصادی، سیاسی یا رفتار مجرمانه، از داده‌ها و پدیده‌های مهم حرکت ساز اجتماعی محسوب می‌شوند.

روش و ابزار پژوهش

هدف از انجام این پژوهش بررسی نظرات کارآموزان قضایی در مورد نیاز به استفاده از آموزش‌های

هدف از انجام این عمومی مشترک در دوره کارآموزی قضایی است. برای این منظور از بین دوره‌های کارآموزی قضایی در مرکز آموزش تهران و قم، بطور تصادفی نمونه‌ای انتخاب شده و به سوالات پرسشنامه که در این زمینه تدوین شده بود پاسخ دادند. پس از جمع‌آوری اطلاعات و ورود آن به رایانه با استفاده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی پاسخ‌های آنها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که عمدتاً برای این کار از نرم افزار SPSS استفاده شده است. همچنین جهت تکمیل نظرات کارآموزان از تعدادی از افراد صاحب نظر (اساتید دوره‌های کار-آموزی) نیز از طریق پرسشنامه و مصاحبه نظر سنجی به عمل آمد. ابتدا در بخش توصیف داده‌های آماری به جداول و نمودار مربوط به پاسخگویان در خصوص هر یک از سوالات پرسشنامه پرداخته شده و سپس در بخش استنباط داده‌ها و اطلاعات، بعد از جدول مشخصه آماری سوالات، بطور جداگانه از آزمون آماری دو برای هر یک از عوامل استفاده شد، که نتایج آنها در جداول جداگانه‌ای آورده شده است.

یافته‌های پژوهش

- در پرسش: به چه میزان کارآموزان قضایی نیاز به کسب مهارت‌های عمومی مشترک (بین رشته‌ای) دارند؟

جدول ۱. یافته‌های توصیفی میزان نیاز به مهارت عمومی مشترک (بین رشته‌ای) برای آموزش کارآموزان قضایی

شاخص	میانگین	انحراف معیار	واریانس
به چه میزان آموزش‌های عمومی را در دوره کارآموزی لازم می‌دانید؟	3.87	0.857	0.735
مشورت و نحوه ارتباط با همکاران و مسئولان قضایی	3.50	1.279	1.636
جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی	3.37	1.242	1.544
چگونگی اداره جلسات (مدیریت دادگاه)	3.89	1.066	1.136
چگونگی انجام معاینات و تحقیقات محل (روش تحقیق)	4.12	0.935	0.874
نحوه برخورد، مدیریت و نظارت بر دفتر دادگاه	4.09	.984	.968
نحوه برخورد با مدیران اجرایی منطقه	3.67	1.112	1.236
نحوه برخورد با نیروهای انتظامی و امنیتی منطقه	3.85	1.124	1.262
مدیریت ارتباطات با عوامل اصلی جریان دادرسی (دادستان، وکیل، متهمین، شهود، شکات، هیئت متصفه)	3.94	0.973	0.947
آگاهی نسبت به ویژگی‌ها و حساسیت‌های منطقه خدمت (فرهنگهای و اقوام مختلف و...)	3.62	1.151	1.324
مدیریت زمان و زمانبندی جریان دادرسی	3.62	1.172	1.374
تصمیم‌گیری و حل مساله	3.67	1.155	1.335
آشنایی با امور روانکوبی و روانشناسی (آشنایی با آسیب‌های روانی، رشد کودک و نوجوان،...)	3.71	1.149	1.321
مدیریت خشم و استرس (کنترل رفتار، گفتار و وضعیت عصبی خود در دادگاه)	3.83	1.174	1.378
کارگاه خلاقیت و نوآوری	3.20	1.211	1.468
تسلط بر زبان تخصصی بدن	3.40	1.121	1.256
نحوه انجام کار تیمی	3.21	1.214	1.475

جدول بالا مقادیر میانگین، انحراف استاندارد و واریانس شاخص‌های مهارت عمومی مشترک را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج جدول فوق می‌توان گفت شاخص‌هایی که دارای میانگین بیشتر از حد وسط عدد ۳ می‌باشند دارای وضعیت مطلوبی می‌باشند.

جدول ۲. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای آموزش مهارت‌های عمومی مشترک

Test value=3						t
فاصله اطمینان ۹۵ درصد اختلاف		تفاوت میانگین	عدد معناداری (sig)	درجه آزادی	Test value=3	
بالایی	پائینی					
.8732	.5157	.69444	.000	81	7.731	مهارت‌های عمومی مشترک

برای آموزش مهارت‌های عمومی مشترک، فرضیه صفر را چنین تعریف می‌کنیم که با توجه به پرسشنامه و طیف پاسخ‌ها میانگین نظرات برابر یا کمتر از ۳ می‌باشد. فرض مخالف آن یا فرضیه یک با توجه به پرسشنامه و طیف پاسخ‌ها میانگین نظرات بالاتر از ۳ می‌باشد. یعنی نیاز به آموزش مهارت‌های عمومی مشترک در دوره کارآموزی قضایی ضروری می‌باشد.

نتایج بدست آمده از نظر سنجی فوق ضروری است که مهارت‌های بین رشته‌ای طبق (عمومی) که برای کار قضاوت نیاز به نظر می‌رسد و از مقام شامخ قاضی در سطح جامعه انتظار می‌رود و موجب پختگی و موفقیت بیشتر قضات می‌شود نیز در برنامه کارآموزی گنجانده شود. از جمله این موارد می‌توان به فن سخنوری، مشورت و نحوه ارتباط با همکاران و مسئولان قضائی، آشنایی با امور روانشناسی و روانکاوی، مطالعات و ملاحظات اجتماعی (جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی)، مدیریت خشم و استرس، کارگاه خلاقیت و نوآوری، چگونگی اداره جلسات، مدیریت قضایی و رابطه قوه قضائیه با مطبوعات و... اشاره نمود.

محدودیت‌های پژوهش، عدم دسترسی پژوهشگر به کارآموزان قضایی کل کشور.

فقدان کتب، منابع و پژوهش‌های مرتبط با موضوع کارآموزی قضایی در ایران.

پیشنهاد می‌شود دوره کارآموزی قضایی به دو مرحله عمومی و اختصاصی تقسیم شود:

در مرحله عمومی آنچه مربوط به فرهنگ کلی قضایی است و همه قضات، صرف نظر از سمت و جایگاه خود، باید با آن آشنا بوده و از نظر فنی بر آنها مسلط باشند و از نظر رویه و اخلاق به آن مجهز باشند، به کارآموز منتقل خواهد شد. آموزش‌های این مرحله از طرفی

شامل امور نظری و فنی قضایی می‌شود و از طرف دیگر مراجعه به مفاهیم و تأملات اساسی در نقش قاضی و جایگاه و رسالت اجتماعی او بر می‌گردد. در این بخش به اخلاق و منش قضایی توجه خاصی مبذول شده و این امر به فرهنگ حرفه‌ای قضا برای کارآموزان طرح می‌گردد.

در مرحله عمومی همچنین پیشنهاد می‌شود در بخشی از محتوای آموزشی کارآموزی عملی، به شناسایی و بررسی ابعاد مسائل سازمان و طرز کار مراجع قضایی و ارتباط بین عوامل مختلفی که در عملکرد نهاد قضایی دخیلند (یعنی قضات، منشی دادگاه، مدیران دفاتر، کارمندان، ارباب رجوع و پرسنل وابسته به دادگستری) پرداخته شود.

مرحله تخصصی دوره کارآموزی قضایی تنها به آموزش مطالبی اختصاص بیابد که مورد نیاز اولین شغل قضایی کارآموز است که شامل مهارت‌های تخصصی شغلی می‌باشد که جای بررسی و تحقیق دارد.

همچنین برای درک حساسیت جایگاه قاضی و شناخت نقش و انتظارات از او، آشنایی با مشکلات طرف‌های دعوی و سیر پرونده خارج از دادگستری و آشنایی با جو حاکم بر دعوی و مسائل حقوقی، در برنامه ریزی جدید کارآموزی عملی ضرورت اضافه شدن حضور کارآموزان نزد مراجعی غیر از مراجع قضایی محسوس است.

با توجه به نتایج به نظر می‌توان برنامه‌های مشترک سخنرانی و شبیه سازی برای کارآموزان قضایی و وکلای با تجربه و زبده تدارک دید تا از همان ابتدا بین این دو گروهی که در طول سالها کار قضایی باید همکار هم باشند تفاهم و شناخت متقابل کاری ایجاد شود. ارتباط بهتر بین قضات آینده و وکلا برای سخنرانی و کنفرانس و همچنین همکاری جلسات شبیه سازی صورت می‌گیرد. اجرای جلسات شبیه سازی دادگاه و فعالیت‌های قضایی موجب افزایش قدرت کار-آموزان در ایجاد ارتباط با دیگران و اداره جلسات و انجام تمرینات موثر در این باره خواهد بود.

پیشنهاد می‌شود برای ایجاد شناخت و تفاهم با دیگر مشاغل مرتبط با کار قضایی، در طول دوره کارآموزی علمی از صاحبان این مشاغل برای انجام سخنرانی و کنفرانس مشترک و جلسات شبیه سازی دعوت شود. از عمده این مشاغل می‌توان به کارمندان اداری و مدیران دفاتر مراجع، کارمندان امور زندانها و مراکز اصلاح تربیت و ضابطین دادگستری اشاره نمود.

برای ایجاد قدرت اداره جلسات رسیدگی و شناخت واقعیت‌های ناظر بر دعوی مطرح در دادگاه همچنین توجیه طرفین و عموم مردم، آموزش‌های ویژه‌ای مانند آموزش فن سخنرانی و

ارتباط با دیگران و نحوه ارتباط با رسانه‌های عمومی که بیش از پیش برای قضات و شکل دادن افکار عمومی اهمیت می‌یابد ضروری است در برنامه کارآموزی قرار گیرد.

با توجه به اینکه قاضی کیفری همواره با مسایل تعیین نوع و شدت مجازات و در بسیاری موارد با لحاظ انگیزه‌ها و شرایط متهم، عادلانه بودن تعیین و اعمال مجازات و یا تعلیق و تخفیف آن مواجه است. کارآموزان باید قبل از تصدی امر قضا با ابعاد مختلف مجازات (اهداف، انواع مجازات، مشکلات و عواقب مجازات،...) آشنا شوند و در مورد آنها تامل کنند. در این باره بهره‌گیری از ملاحظات متخصصین جرم‌شناسی و دست‌اندرکاران اجرای مجازات بسیار مفید و ضروری به نظر می‌رسد. از جمله موارد مهم و با اهمیت که می‌توان در این آموزش‌ها به آن اشاره نمود می‌توان به تعیین کیفر، تأمل در مورد زندان و آثار آن بر شخص متهم و عواقب آن برای خانواده زندانیان، روش‌های جدید مجازات محدود کننده آزادی (زندان‌های نیمه باز، حبس در اقامتگاه و کنترل و مراقبت‌های الکترونیکی)، مجازات‌های جایگزین زندان و... اشاره کرد.

در رسیدگی به دعوی و امور کیفری و بسیاری از موارد از دعوی حقوقی، قاضی نیاز به شناخت مبانی روانشناسی و روانپزشکی دارد. در واقع، وی باید با مبانی شخصیت‌شناسی افراد و مبانی رفتاری و آسیب‌ها و اختلالات روانی آشنا باشد و برخورد خود با متهمان یا اصحاب دعوی را بر آن اساس تنظیم کند. به این منظور افزودن جلسات درسی به روش سخنرانی و کارگاه‌های با مدیریت و حضور روانشناسان و روانپزشکان در دوره کارآموزی علمی مفید و موثر به نظر می‌رسد. حتی حضور کارآموزان در جلسات بررسی روانی متهمان نیز مفید می‌باشد. در این جلسات موضوعات مختلف شخصیت‌شناسی و آسیب‌های روانی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

به طور ذاتی نه تنها هیجان در فرایند قضاوت سوءگیری ایجاد نمی‌کند بلکه می‌تواند تسهیل‌گر و کمک‌کننده نیز باشد، بنابراین لازم است که قاضی بتواند هیجان‌اتش را تنظیم کند تا آنها را در زمینه مورد نیاز با شدت مناسب و با انتخاب و کنترل شده به کار گیرد. به این ترتیب است که قاضی می‌تواند هیجان‌های مهار نشده، تکانشی و کنترل نشده را در امر قضاوت دخالت ندهد و برای تحقق این مهم نیازمند یادگیری "تنظیم هیجان" است. لذا کارآموزان قضایی برای تنظیم هیجان‌ات خود لازم است آموزش ببینند.

تبحر در فن سخنوری و ارتباط، مستلزم آشنایی با تکنیک‌های خاص آن و ممارست عملی است. برای نیل به این هدف، حساسیت کارآموز به اهمیت این امور باید جلب شود تا با احساس نیاز به آموزش عملی و علمی و ممارست در طول زمان، تجربه و بلوغ کافی را کسب نماید. برای

حصول تسلط کافی کارآموزان به فنون ارتباط جمعی و فن سخنوری و اداره جلسات، از اوایل دوره کارآموزی به این مهم توجه شود. کارآموزان قضایی تکنیک‌های مختلف سخنرانی را می‌آموزند و آنها یاد می‌گیرند که در هنگامی که رشته کلام را بدست می‌گیرند چگونه بهتر تنفس کنند، صدای خود را بالا ببرند، تن صدای خود را متناسب با موضوع چگونه کنترل و انتخاب کنند.

اهمیت و نقش رسانه‌های عمومی در عصر اطلاعات بر همه واضح و مبرهن است. اهمیت و نقش این ارتباطات در انتقال صحیح اطلاعات، حفظ حقوق اصحاب دعوی، اعمال دادرسی و نیز دقت در حساسیت عمومی که همگی رابطه مستقیم با آبرو و دید عمومی به عدلیه و قضاوت در جامعه و همچنین دادگاه خاص دارد، ایجاب می‌کند که قضات آینده با حساسیت‌های موضوع و نحوه ارتباط با رسانه‌ها آشنا شوند و حدود احکام ناظر بر این امر را برای حفظ حقوق و اسرار اقرار و نحوه تضمین دادرسی عادلانه بشناسند. لازم است کارآموزان با مطالعه محتویات پرونده‌های خاصی که موضوع خبری بوده و رسانه‌ها منعکس شده است، نحوه انعکاس خبر را مقایسه نمایند تا با کیفیت و اعتبار و دقت نحوه انعکاس خبرها، آشنا شوند.

آشنایی جدی با حقایق و مقتضیات آشنایی با مراجع غیر قضایی در کارآموزی خارج از دادگستری، صورت می‌گیرد. کارآموزانی که این دوره را نزد مراکز و مراجع غیر قضایی به انجام می‌رسانند در طول کارآموزی خارج از دادگستری با واقعیات اجتماعی و اقتصادی زندگی شرکتها و موسسات و دیگر سازمان‌های متولی خدمات رسانی روبرو شده و درک روشن تری از جنبه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی در می‌یابند. قضات باید در دوره کارآموزی قضایی واقعیات اجتماعی را مد نظر قرار دهند. (لزوم آموزش جامعه شناسی و قوم و فرهنگ شناسی) بدین منظور از اولین مسایل و واقعیاتی که قاضی باید با آن مواجه می‌شود، برخورد با قشر محروم جامعه است. قاضی باید اطلاع کافی در مورد وضعیت افراد بی خانما، محرومان جامعه، بیکاران، کارگزاران ساختمانی و موقت، متأجرین در معرض بی خانمان شدن و... بداند. همچنین امر دیگری که همواره باید مورد توجه و شناخت اقتضائات و مسائل خاص خانوادگی و نحوه برخورد با این مسایل و مشکلات است که ممکن است از تصمیمات قاضی برای خانوارها ایجاد می‌شود. حساسیت‌های روابط خانوادگی از منطقه‌ای به منطقه دیگر تفاوت بسیار دارد. لذا علاوه بر مسائل کلی خانواده، قاضی باید با مقتضیات این روابط در محل خدمت خود آشنا شود. چه بسیار مشکلاتی که

عدم آشنایی قاضی با فرهنگ منطقه و نحوه برخورد با مسایل منطقه محل خدمت خود، منشاء درگیری‌ها و مشکلات و گاه فجایعی شده است.

نتیجه‌گیری

به نظر می‌رسد آموزش‌ها و انتقال تجربیات قضات با تجربه و متخصص در زمینه واقعیات اجتماعی و مسایل خانواده می‌تواند موثر و مفید واقع شود. آموزش‌ها طی سخنرانی و روش‌های آموزشی دیگر انجام شود که لازم است بخشی از آموزش‌ها عمومی مربوط به همه کارآموزان باشد. مانند جامعه‌شناسی و بخشی که مربوط به شناخت فرهنگ منطقه است پس از مشخص شدن پست قضایی و محل خدمت قضایی انجام گیرد.

از عمده وظایف و رسالت‌های قاضی آن است که رفتار خطا را از صواب، تمیز دهد. در دوره کارآموزی علمی، موضوع رفتارهای صحیح و خلاف اجتماعی و مصادیق مختلف آن با توجه به برداشت‌ها و تصورات مختلف حاکم بر جامعه به بحث و گفتگو گذارده می‌شود و سخنرانی‌هایی برنامه‌ریزی شود. در این سخنرانی‌ها که با شرکت متخصصین روانشناسی و جامعه‌شناسی و قضات با تجربه انجام می‌شود، کارآموزان با تأمل در جنبه‌های مختلف قواعد حقوقی مربوط و نیز رفتار‌های هنجار و ناهنجار و نقش قاضی و مقررات در این باره و مسایل فراخوانده می‌شوند.

در هر مجتمع قضایی دفتری به عنوان معاضدت و مشاوره قضایی پیش‌بینی شده که به مراجعه‌کنندگانی که نیاز به راهنمایی دارند، کمک و راهنمایی حقوقی می‌کند. در این دفاتر مسائل و مشکلات مراجعه‌کنندگان بدون تشریفات و قید و بند مرجع قضایی مطرح می‌شود و بر اساس راهنمایی ارائه شده، دعوی در مسیر قضایی معین قرار می‌گیرد. شرکت فعال کارآموزان در این دفاتر و راهنمایی مراجعین به آنها این امکان را می‌دهد که قبل از پرداختن به امر قضا از نزدیک با مشکلات و انتظارات مردم آشنا شوند و نقش خود را در دعاوی بیشتر احساس کنند. همچنین با پیچیدگی و حساسیت دعاوی عینی آشنا می‌شوند و با تأمل در مسایل حقوقی و کیفری مختلف به منظور راهنمایی و ارائه راه حل، تسلط وی را بر اصول حقوقی و مراحل دادرسی که در دوره کارآموزی علمی به او آموخته می‌شود، افزایش می‌دهد. به علاوه کارآموز در این حضور فن سخنوری و ارتباط عمومی را تمرین می‌کند و با قربانیان از نزدیک برخورد کرده و دردها و مسایل آنها را در می‌یابد.

دوران کارآموزی بهترین فرصت برای آشنایی با این ابزار و انجام تحقیقات عملی تحت نظر اساتید فن است. در این دوره پس از آموزش روشها و ظرایف تحقیق حقوقی، از کارآموز خواسته می‌شود که در موضوعات خاص تعیین شده تحت نظر استاد به تحقیق بپردازد و گزارش تحقیق خود را ارائه نماید.

در جریان رسیدگی لحظات حساسی پیش می‌آید که قاضی باید آنها را با درایت کنترل کند که این امر مستلزم یادگیری و آموزش می‌باشد. لذا لزوم بررسی میان رشته‌ای در حقوق در عصر حاضر ضروری است. اضافه شدن پودمان‌هایی در کارآموزی قضایی نیز ضرورت کنونی می‌باشد و متعاقباً در پی مشخص شدن پست قضایی آینده، یعنی در مرحله کارآموزی تخصصی بنا بر مقتضیات پست آینده، آموزش‌های تخصصی‌تری خواهند دید.

منابع فارسی

کتب

- بابایی، ایرج (۱۳۸۲)، آموزش و تربیت جهت تصدی امر قضاء در ایران، جلد اول، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی
- پورکریمی، جواد (۱۳۹۶)، بررسی تطبیقی روش شناسی آموزش قضایی در اروپا، مترجم، شعله شکوری فرد، پژوهشگاه قوه قضائیه
- عبدالله زاده، آزاده (۱۳۹۷)، ارزیابی کیفیت نظام‌های قضایی کشورهای اروپایی (تهیه و تدوین کمیسیون اروپا ۲۰۱۴)، مرکز مطبوعات و انتشارات

مقالات

- ابراهیمیان، نجات‌اله (۱۳۹۶)، دانش و تقوا راهکار توسعه سرمایه انسانی در قوه قضائیه، ماهنامه علمی اطلاع رسانی پیام آموزش، خرداد
- دولت‌شاهی، بهروز (۱۳۹۶)، تصمیمات قضایی و مدیریت هیجان، ماهنامه علمی اطلاع رسانی پیام آموزش، شماره سوم، پاییز